

VOORWOORD.

De geachte Schrijver van dit werk verzocht mij, een woord van aanbeveling aan zijne Studie over de Ethische Richting te laten voorafgaan. Toen ik van zijn arbeid met de noodige opmerkzaamheid had kennis genomen, heb ik mij om de volgende redenen bereid verklaard, aan zijn verzoek te voldoen.

Over de Ethische richting in ons vaderland is er wel veel en velerlei, maar zeker nog niet te veel geschreven. Wij hebben in haar, hoe men overigens over hare waarde denken moge, met eene merkwaardige en, wanneer men niet op bijzonderheden maar op het algemeen karakter let, met eene in en buiten ons vaderland wijd verbreide, kerkelijke en theologische beweging te doen. Maar desniettemin bestaan er over haar oorsprong en beginsel, over haar wezen en strekking allerlei verwarde, uiteenloopende en tegenstrijdige denkbeelden. Voor een deel is dit zeker daaruit te verklaren, dat de Ethische richting meer een principe en methode, dan een stelsel is, en binnen haar kring allerlei schakeering toelaat; men spreekt tegenwoordig zelfs van rechts- en van links-ethischen. Maar voor een ander deel is dit ook wel daaraan te wijten, dat een helder overzicht van wat door de voornaamste vertegenwoordigers dezer richting over verschillende onderwerpen werd gedacht en geleerd, tot dusverre ontbrak. Eene leemte, die te sterker gevoeld werd, omdat eene dogmatiek, die eenigermate als gezaghebbend gelden kon, van die zijde nog nimmer het licht zag.

Ds. van der Sluis heeft deze leemte beseft, en voelde zich daarom gedrongen, om van de talrijke geschriften dezer richting nauwkeurig kennis te nemen en daaruit de voornaamste gedachten over de onderscheidene geloofswaarheden met zorg samen te lezen. Wie van zijn arbeid in dit boek zich op de hoogte stelt, zal erkennen, dat hij dit met groote onpartijdigheid heeft gedaan. Nergens dringt hij aan de woordvoerders dezer richting eene andere meening op, dan die zij zelven hebben willen uiten; hij

geeft slechts weer wat hij vond, is voor te vele of te lange aanhalingen niet beducht, en laat hen als het ware uitspreken ten einde toe. Zoover gaat zijne onpartijdigheid, dat hij er schier nooit eene opmerking zijnerzijds tusschen schuift of daaraan toevoegt. Het zijn de Ethischen zelve, die hij aan het woord laat komen.

Voorts kan men aan den Schrijver den lof niet onthouden, dat hij zijne aanhalingen in den regel met goed overleg gekozen heeft. Natuurlijk blijft er altijd plaats voor de opmerking, dat hier een citaat te kort, daar te lang werd genomen, of ook, dat eene andere aanhaling beter aan het doel had beantwoord. Maar meestal laat hij bij elk onderwerp dien auteur aan het woord komen, die daarover het meeste recht van spreken had, en geeft hij — om zoo te zeggen — aan ieder ethisch theoloog zijn eigen beurt en de hem toekomende plaats. Daarbij is het nog de aandacht waard, dat hij wel allereerst de gedachten der Ethischen over de Christelijke geloofswaarheden doet kennen, maar voorts ook opzettelijk ter sprake brengt, welke houding de Ethische richting aanneemt jegens de zending, den staat, de maatschappij en het onderwijs; en ook hier worden de mannen der oudere en der jongere generatie, die op deze gebieden naam hebben gemaakt, sprekende ingevoerd. De Schrijver bewijst er mede, dat hij zijne studie breed heeft opgevat en de aan het einde van elke paragraaf aangehaalde litteratuur ook metterdaad gelezen en geraadpleegd heeft.

In de voorlaatste paragraaf tracht hij de rijke stof, die hij verzameld heeft, eenigszins saam te vatten en tot eenige algemeene kenmerken te herleiden. Ook als men den Schrijver tot dusverre met instemming gevolgd heeft, zal menigeen toch zeker van hem in meening verschillen, zoowel wat de juistheid als de volledigheid der aangegeven kenmerken betreft. Maar mijns inziens wijst Ds. van der Sluis toch terecht aan, dat de Ethische richting, principiëel genomen, zich in de kenleer hét nauwst bij Kant, en in de theologie bij Schleiermacher aansluit, en dat zij dientengevolge komen moest tot die eigenaardige opvatting van de verhouding tusschen leven en leer, welke haar het meest en het duidelijkst kenmerkt. Daarop is het dan ook voornamelijk, dat hij in de laatste paragraaf zijne beoordeeling richt. De critiek, die daarbij aan het woord komt, is wel eerlijk en beslist, maar toch geheel zakelijk en objectief; het is den Schrijver blijkbaar alleen om de

waarheid te doen. Daarom kan zijn werk er ook toe bijdragen, om belangstellenden beter van de gangbare denkbeelden in de Ethische kringen op de hoogte te brengen, en de voorstanders dezer richting van eigen beginsel en standpunt zich helderder rekenschap te doen geven.

Om deze reden meen ik vooral, dat het werk van Ds. van der Sluis aanbeveling verdient. Indien de opmerking juist is, dat de Ethische richting in de kenleer den weg volgt, die het eerst door Kant werd ingeslagen, toen hij theoretische en praktische rede scheidde en den grondslag voor de religie in het zedelijke zocht, dan is het vóór alle dingen noodig, de vraag te stellen, welke houding de Christelijke, en in het bijzonder ook de Gereformeerde theologie tegenover deze kenleer heeft aan te nemen. Het ware naar mijne overtuiging bij Kant zelven aan te toonen, dat hij deze scheiding wel beproefd maar niet volgehouden heeft, en, door haar in te voeren, religie en theologie op een dwaalspoor heeft geleid. Daarmede wordt in het minst niet te kort gedaan aan de groote verdiensten, welke deze wijsgeer zich in zijn tijd tegenover rationalisme en dogmatisme verworven heeft. Want de Gereformeerde theologie is van dit rationalisme principiëel minstens even ver als van Kant's moralisme verwijderd; zij nam immers bij monde van Calvijn haar standpunt in het semen religionis en het testimonium Spiritus Sancti, dat aan de openbaring Gods in de natuur en in de Schrift beantwoordt. En zoo vond zij rechtstreeks aansluiting bij de H. Schrift zelve, welke Woord en Geest onderscheidt en tevens ten innigste verbindt, wijl beide even onmisbaar zijn voor die kennis van God, welke het eeuwige leven is.

H. BAVINCK.

Amsterdam, Juni 1917.